

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ НА УРОКАХ
ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Білик Яна Андріївна

Керівник: **Борисова Тетяна Валеріївна,**
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: **Аліксійчук Олена Станіславівна,**
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ	8
1.1. Сутність і зміст поняття «патріотичне виховання».....	8
1.2. Сучасна українська музика як явище вітчизняної та світової культури	17
1.3. Психолого-педагогічні особливості патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики.....	28
РОЗДІЛ II. ТЕХНОЛОГІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»	39
2.1. Стан патріотичної вихованості молодших школярів.....	39
2.2. Технологічний інструментарій патріотичного виховання учнів початкових класів засобами сучасної української музики на уроках інтегрованого курсу...	49
2.3. Хід та результати дослідно-експериментальної роботи.....	62
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні наша країна, увесь український народ переживають важкі випробування, викликані війною. Війна проти нашого народу ведеться не лише на полі бою, але й в інформаційному, культурному просторі. Запорукою перемоги у розв'язаній проти нас військовій агресії є сильний патріотичний дух, прагнення зберегти свою державу, її цінності, унікальні національні традиції та культуру, примножити її здобутки і прославити у всьому світі.

З огляду на це, вкрай важливою місією сучасної освіти є патріотичне виховання юних громадян України, адже, як у свій час говорив великий німецький канцлер Отто Бісмарк: «Успіх у війні вирішують два фактори: рушниця нового зразка і шкільний учитель» [53, с. 150].

У державних документах (Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді; Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття); Концепція Нової української школи) у якості стратегічних напрямів для усіх видів освітньої діяльності виступає виховання зростаючого покоління у дусі патріотичних цінностей, прищеплення йому шанобливого ставлення до культури свого народу, самобутньої історії.

Унікальною скарбницею вітчизняної культури, в якій віддзеркалюються усі події, які у той або інший час відбуваються у суспільстві, відображається національний характер українського народу, почуття, переживання, прагнення й мрії кожного українця, є музика.

Впродовж багатьох віків українська нація визнавалась як найспівучіша нація у світі, українські пісні – наймелодійнішими й наймилозвучнішими. Всесвітню славу принесла Україні талановита плеяда відомих українських композиторів, співаків, музичних виконавців (М. Гулак-Артемівський, Д. Бортнянський, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Крушельницька та ін.), які були визнані світовою культурною спільнотою, твори яких донині звучать в ефірах телебачення, радіо у різних куточках світу.

Нині наша країна також має надзвичайно велику кількість талановитих сучасних музикантів (сольних виконавців, гуртів, інструментальних, хорових, ансамблевих колективів), які виконують пісні, музичні композиції як у традиційній манері (кантрі-музика, фолк), так і послуговуються стилістикою різних жанрів сучасної музики (рок-музика, поп-музика, блюз, хіп-хоп та інші), при цьому у своєму репертуарі несуть національну ідею і є патріотичними за своїм характером.

Популярність сучасних вітчизняних музичних виконавців серед дітей та молоді, а також патріотична спрямованість їх творчості зумовлює необхідність використання потенціалу сучасної української музики в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти як засобу патріотичного виховання школярів.

Значні можливості щодо ознайомлення дітей із діяльністю сучасних музикантів, композиторів, співаків, вивчення сучасних пісень патріотичної тематики, аналізу і обговорення кращих зразків сучасної музики мають інтегровані уроки мистецтва у початковій школі. Також на уроках мистецтва діти залучаються до різних форм музично-виконавської, творчої діяльності, що дозволяє зробити сучасну музику більш зрозумілою й ближчою для них, допомогти краще засвоїти й перейняти виголошені у музичних композиціях патріотичні ідеї.

Відповідно, проблема патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» є актуальною і потребує окремого наукового дослідження.

Ступінь наукової розробленості проблеми.

У науковій літературі існує чимала кількість праць відомих вчених, присвячених дослідженню сутності поняття «патріотичне виховання». Цією проблемою займалися і висвітлювали у своїх роботах такі культурні діячі, філософи, педагоги: Франко І., Скуратівський В., Вавринчук М., Яруш М., Тофтул М., Явір В., Онацький Є., Івченко Ю., Білополий В., Кульчицький В., Стеценко М., Пономаренко Л., Кононенко П. та ін.

Особливості сучасної української музики як унікального явища вітчизняної та світової культури відображено у наукових розвідках, публікаціях дослідників творчості сучасних музичних діячів: Бермес І., Коляда Р., Степула Н., Рожок В., Зуєва К., Гуфельд К. та ін.

Питання психолого-педагогічних особливостей патріотичного виховання молодших школярів, зокрема засобами сучасної української музики, розглядались у наукових дослідженнях таких відомих науковців, як: Пащенко Д., Фіцула М., Федорець М., Кулакова Л., Михальченко Л., Ляшко Л., Киричок В., Коркішко О. та ін.

Належно оцінюючи достатнє висвітлення різних аспектів досліджуваної проблеми у науковій літературі, публікаціях у пресі, сучасних журналістських розвідках, зазначимо, що досі мало вивченими є питання патріотичного виховання саме молодших школярів, використання ресурсів інтегрованих уроків мистецтва для вирішення завдань патріотичного виховання дітей, технологічного забезпечення процесу патріотичного виховання учнів на основі кращих зразків сучасної української музики.

Відповідно, враховуючи важливе суспільне значення проблеми патріотичного виховання зростаючого покоління, потужний потенціал сучасної української музики у формуванні патріотизму школярів, можливості уроків мистецтва щодо вирішення поставлених завдань, а також враховуючи недостатню розробленість виокремленої проблеми, темою нашої магістерської роботи обрано: «Патріотичне виховання молодших школярів засобами сучасної української музики на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»».

Мета дослідження – науково обґрунтувати, розробити та експериментально довести ефективність технологічного інструментарію патріотичного виховання учнів початкових класів засобами сучасної української музики на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в закладі загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – процес патріотичного виховання учнів початкових класів у закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – технології патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити низку **завдань**:

- проаналізувати наукові дослідження з проблеми патріотичного виховання особистості, визначити сутність і зміст поняття «патріотичне виховання», виокремити його компоненти;
- віднайти і проаналізувати висвітлену у науковій літературі, періодичних виданнях, інтернет-джерелах інформацію щодо діяльності українських популярних музичних гуртів, виконавців, авторів музичних творів, виокремити такі твори сучасної музики, які можуть здійснювати на молодших школярів патріотично-виховний вплив, з'ясувати характерні ознаки сучасної української музики як самобутнього й унікального явища вітчизняної та світової культури;
- здійснити аналіз наукових праць вчених-психологів, педагогів щодо психолого-педагогічних особливостей здійснення процесу патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики;
- для здійснення діагностичних дій визначити критерії і показники, обґрунтувати рівні патріотичної вихованості молодших школярів;
- розробити технологічний інструментарій патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики і впровадити його на інтегрованих уроках мистецтва;
- експериментально довести ефективність розробленого технологічного інструментарію патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Практичне значення роботи полягає у тому, що висвітлену інформацію стосовно сучасної української музики, діяльності популярних виконавців, репертуару сучасних музичних діячів тощо, а також елементи розробленого

технологічного інструментарію патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики можна застосовувати не лише на уроках мистецтва, але й на інших уроках, а також під час організації шкільних патріотичних заходів, концертів у закладах загальної середньої освіти та позашкільних установах.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовуються такі методи наукового дослідження: теоретичний аналіз, експеримент, узагальнення, порівняння, аналогія, синтез, конкретизація, спостереження, бесіда.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Кам'янець-Подільського ліцею №16, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області. У дослідженні взяли участь 18 учнів 4-Б класу та педагогічний колектив ліцею (вчитель мистецтва та вчителі початкових класів).

Апробація результатів дослідження: основні результати дослідження оприлюднювались на наукових конференціях студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження викладено в одноосібній науковій публікації:

- Білик Я. А. Сучасна українська музика як явище світової культури. Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; педагогічний факультет; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. Вип. XIX. С. 27-30.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел, який включає 71 найменування, додатки. Загальний обсяг магістерського дослідження – 78 сторінок. Список використаних джерел – 7 сторінок. Робота містить 4 таблиці.

ВИСНОВКИ

Виконане магістерське дослідження присвячено вирішенню надзвичайно актуальної для нашого суспільства, з огляду на важкі часи війни, які переживає увесь український народ, проблеми: патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики.

У результаті роботи над магістерським дослідженням було зроблено наступні висновки:

- Проблема патріотичного виховання юного покоління українців хвилювала й продовжує хвилювати багатьох філософів, психологів, педагогів, які здійснили багато наукових досліджень з цього питання й висвітлили їх результати у своїх наукових працях. На основі вивчення і аналізу їх наукового доробку ми сформулювали власне трактування терміну «патріотичне виховання», яке ми визначаємо як багатокомпонентне явище з наступними складовими: *емоційно-почуттєвий компонент*: виховання патріотичних почуттів (любові до своєї Батьківщини, переживання за її долю, відповідальності за країну, особисте прагнення змінити на краще життя країни у майбутньому, прихильності до тих місць, де людина народилася і виросла, поваги до історичних подій, святинь, героїв, здобутків нашого народу тощо); *інтелектуальний компонент*: виховання патріотичної свідомості (розуміння й усвідомленість понять «патріотизм», «Батьківщина», «нація», «обов'язок громадянина», «національна гідність і честь», «громадянський обов'язок», переконання у мужності нашого народу, його значного внеску у загальну світову культуру, науку, мистецтво тощо; усвідомлення необхідності збереження пам'яті про великі подвиги й перемоги захисників України як у минулому, так і у сьогоденні, усвідомлення своєї ролі в подальшій розбудові країни, необхідності докладати значних зусиль і праці на благо власного народу й держави); *поведінково-діяльнісний компонент*: виховання патріотичної поведінки

(активна життєва позиція, відданість своїй країні, прагнення до творення, зміцнення її могутності, готовність захищати країну, безкорисливо служити їй та нашому народу, підпорядковуючи свої особисті інтереси інтересам України та українців).

- З'ясовано характерні ознаки сучасної української музики як самобутнього й унікального явища вітчизняної та світової культури: шанобливе ставлення до здобутків минулого, збереження традицій, активне використання елементів народної музичної спадщини, фольклору; широка палітра різноманітних стилів і напрямків (рок-музика, українське інді, українське кантрі, метал, блюз, джаз, соул, етно, хіп-хоп, електронна музика, поп-музика та інші), які викликають значний інтерес у сучасної слухацької аудиторії; постійні пошуки нових форм музичного звучання, експерименти із голосом, музичним супроводом, сучасними технічними віднайденнями у галузі звуку; патріотична спрямованість змісту, глибина відображення думок і почуттів, прагнення сформувати у громадян нашої країни, у зростаючого покоління відчуття національної ідентичності, національної гідності та віри у Перемогу та світле майбутнє нашої України.
- Виокремлено психолого-педагогічні особливості патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики: необхідність врахування у роботі психологічних характеристик дітей молодшого шкільного, а також їх фізичних можливостей; забезпечення взаємозв'язку родини і школи у вихованні патріотичних якостей дітей; врахування вікових інтересів, потреб та запитів дітей; доцільність постановки перед кожним заняттям виховних, художніх й розвиваючих цілей, спрямованих на духовний розвиток дитини-патріота; відповідність використовуваних засобів сучасної української музики змісту, тематиці, меті та завданням уроку або виховного заходу; добір і використання найкращих зразків сучасної української музики високої естетичної якості; необхідність створення на уроці під час вивчення творів сучасної

української музики ігрової атмосфери, що активізує інтерес молодших школярів до матеріалу, що вивчається; формування усвідомленої мотивації до вивчення творів сучасної української музики; створення під час роботи над творами сучасної української музики розкріпаченої, творчої й комфортної атмосфери; вивчення творів сучасної української музики має відбуватись в умовах тісної комунікації вчителя та учнів а також учнів між собою; необхідність добору сучасного пісенного матеріалу патріотичного характеру, постійного акцентування на патріотичних ідеях, втілених у музичних композиціях; добір методів і форм роботи, які розширюють обізнаність учнів із сучасною українською музикою, формують інтерес до її вивчення, активізують творчі ресурси дітей та сприяють формуванню патріотичних якостей особистості; використання прийомів і підходів, що забезпечують емоційне наповнення процесу вивчення творів сучасної української музики; надання дітям свободи у виборі способів вирішення творчих завдань.

- Визначено критерії патріотичної вихованості молодших школярів: когнітивний – свідчить про сформованість знань про нашу Батьківщину, її історію, культуру; поведінковий – виявляється у прагненні дитини зробити свій внесок у розвиток своєї малої Батьківщини (області, міста, села) та України загалом; емоційний – засвідчує почуття прихильності до тих місць, де учень народився та виріс, вияви турботи про інтереси Батьківщини, її майбутнє.
- З метою діагностування ступенів патріотичної вихованості молодших школярів було виокремлено три рівні: високий, середній та низький.
- На основі виокремлених структурних компонентів патріотичної вихованості було розроблено три блоки технологічного інструментарію патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики (емоційно-почуттєвий, інтелектуальний та поведінково-діяльнісний), які передбачають поетапність впровадження в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

- На першому етапі реалізувались завдання емоційно-почуттєвого блоку розробленого нами технологічного інструментарію: активізація емоційної сфери молодших школярів у процесі сприйняття й виконання творів сучасної української музики, прищеплення позитивного ставлення до своєї рідної землі, українського народу, переживань за долю України, поваги до її історії, культури, здобутків тощо (ігрове завдання інтегративного характеру «Співаюча картина» (доповнення художнього образу картини уривками музичних композицій сучасних авторів), творче завдання «Космічна пісня (відтворення власних думок, емоцій та почуттів за допомогою українських пісень), ігрове завдання «Український ді-джей», дискотека «Дикі танці» (добір творів сучасних популярних українських виконавців танцювального характеру) .
- Другий етап вирішував завдання інтелектуального блоку технологічного інструментарію: сприяння усвідомленню дитини себе як патріота України, розуміння сутності понять «патріотизм», «Батьківщина», «нація», «обов'язок громадянина», «національна гідність і честь», «громадянський обов'язок»; формування переконань у тому, що наш народ – це народ героїв, талановитих людей, який вніс і вносить неоціненний внесок у світову культуру, науку, мистецтво; формування переконань щодо необхідності збереження й примноження здобутків українського народу, усвідомлення своєї ролі у подальшій долі країни (музично-інформаційна бесіда «Ще не вмерла України ні слава, ні воля», (присвячена національному гімну України), цих бесід, присвячених світовому визнанню української музики «Музична Україна підкорює світ», творче завдання на створення елементарного музичного супроводу до сучасних музичних композицій (інструментальний акомпанемент до пісні у стилі електрофолк «Душа народу» гурту ONUKA).
- Третій етап передбачав вирішення завдань поведінково-діяльнісного блоку: формування у молодших школярів активної життєвої позиції, виховання патріотичної поведінки, прагнення брати участь в акціях,

зустрічах, патріотичних фестивалях, конкурсах тощо (підготовка міні концерту «Наша мелодія летить в окопи» на основі дитячих пісень сучасних українських композиторів, підготовка та участь у фестивалі патріотичної пісні «Червона калина» (з використанням інтегративних технологій (виконання патріотичної пісні та презентація малюнка).

- На основі опрацювання статистичних даних вхідного та кінцевого контролю встановлено ефективність розробленого технологічного інструментарію патріотичного виховання молодших школярів засобами сучасної української музики як такого, що може цілісно й комплексно вирішувати актуальні для українського суспільства проблеми патріотичного виховання зростаючого покоління. Матеріали дослідно-експериментальної роботи можуть посприяти осучасненню форм, методів і засобів патріотичного виховання молодших школярів, розширенню обізнаності учнів із історією своєї країни, її народу, і відповідно, можуть слугувати у якості доповнення до існуючої системи національно-патріотичного виховання дітей.

Виконане магістерське дослідження повністю не висвітлює усіх аспектів визначеної наукової проблеми. Подальшої наукової розробки заслуговують такі її напрямки: патріотичне виховання учнів початкових класів засобами народних музично-поетичних дійств, виховання почуття національної гідності засобами української хорової музики, виховання національної свідомості молодших школярів у процесі діяльності шкільного фольклорного гуртка тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бермес І. Український хорівий спів як соціокультурне явище. Монографія. Дрогобич: Посвіт, 2013. 432 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ.: Либідь, 2006. 271 с.
3. Бех І. Д. Патріотизм у потенціалі педагогічної науки. Патріотизм – нагальна потреба України й українців : матеріали XII Захаренківських педагогічних читань, Всеукр. наук.-практ. конф. / упор. Г. А. Назаренко. Черкаси : ЧОПОПП, 2015. С. 6–10.
4. Бех І. Д., Кириченко В. І., Петрочко Ж. В. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посіб. 2-е вид., змінене. Харків : Друкарня Мадрид, 2016. 140 с.
5. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа Українських Карпат. 2015. № 12–13. С. 26–37.
6. Бех І. Патріотизм : сучасні ознаки та орієнтири виховання. Рідна школа. 2015. № 1–2 (січень–лютий). С. 3–6.
7. Битва за українську музику: між зрадою та перемогою. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/12/24/239359/X>
8. Білополий В. Патріотизм по-українськи. URL: <https://ir.nmu.org.ua/jspui/bitstream/123456789/147849/1/61-62.pdf>
9. Вавринчук М. П., Яруш М. В. Націоналізм та національний патріотизм: сутність та відмінності. Університетські наукові записки. 2008. № 1. С. 420-425.
10. Волошин С. В. Патріотичне виховання учнів засобами музейної педагогіки крізь призму аналізу програм та підручників для початкової школи, виданих у період незалежної України. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Педагогічні науки). 2016. № 2 (53). С. 31–37.

11. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Ін-т інноваційних технологій та змісту освіти. Рівне : Волинські береги, 2007. 219 с.
12. Гончарик О. Г. Патріотичне виховання шкільної молоді в світлі педагогічних ідей Олександра Антоновича Захаренка. Педагогічний вісник. 2009. № 1. С. 7–8.
13. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ: Райдуга, 1994. 112 с.
14. Додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/641.pdf>
15. Долецька С. Основні етапи патріотичного виховання молодших школярів засобами краєзнавчої роботи. Молодь і ринок. 2014. № 3. С. 106–111.
16. Журба К. О. Патріотичне виховання дітей у сучасних умовах. Педагогічний вісник. 2009. № 4. С. 14–17.
17. Збірка патріотичний пісень «Ой, у лусі червона калина похилилася. URL: https://youtu.be/ED_1IqOmfZs
18. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї. Запоріжжя, 2012. 258 с.
19. Івченко Ю. В. Соціально-філософський зміст патріотизму. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/388/1/> .
20. Канашко О. Громадянсько-патріотичне виховання та соціалізація особистості. Рідна школа. 2014. № 6. С. 34–37.
21. Канішевська Л. В. Патріотичне виховання – складова частина виховання соціальної зрілості учнів. Науковий вісник Південноукраїнський держ. пед. ун-ту імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2000. Вип. 12. С. 67–73.
22. Кардашова І. Виховуємо патріотів України. Директор школи, ліцею, гімназії. 2013. № 5. С. 60–64.

23. Карпова І. Г. Національно-патріотичне виховання молоді в сучасних умовах. Проблеми соц. роботи: філософія, психологія, соціологія. 2013. № 1. С. 226–229.
24. Кириченко О. В., Шокотко Т. В. Національно-патріотичне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки на традиціях українського козацтва у процесі підготовки до захисту Вітчизни. Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фіз. виховання і спорту. 2004. № 18. С. 19–25.
25. Киричок В. А. Сучасні тенденції патріотичного виховання молодших школярів. Педагогічний вісник. 2010. № 1. С. 21–23.
26. Киричок В. А. Сучасні методи і форми патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. URL: https://lib.iitta.gov.ua/2515/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BE%D0%BA_2010-%D0%9A%D0%BD-1.pdf
27. Коваленко О. А., Жерновникова О. А. Виховання інтелектуальної еліти нації: зарубіжний та вітчизняний досвід. Рідна школа. 2021. Вип. 3. С. 25–29.
28. Кононенко П. Концепція української національної школи – родини// Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. Київ: Школяр, 1997. С. 123–133.
29. Коркішко О. Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі. Луганськ, 2004. 120 с.
30. Кузьмінський А., Омеляненко В. Педагогіка у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. 311 с.
31. Кулакова Л. М. Засоби та прийоми формування почуття власної гідності у молодшому шкільному віці в умовах навчальної діяльності. Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. пр. М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т.; редкол. : Р.В.Павелків, В.І.Безлюдна. Рівне, 2016. Вип. 6. С. 98-109.
32. Кульчицький В. Й. Соціально-педагогічні основи патріотичного виховання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Молодь і ринок. 2014. № 3. С. 70–75.

33. Кульчицький В. Й. Соціально-педагогічні основи розвитку патріотичного виховання учнівської молоді: сучасний аспект. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/388/1/>
34. Ляшко Л. Виховання патріотичних почуттів молодших школярів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського // Школа першого ступеня: теорія і практика: зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2002. Вип. 4. С.204-218.
35. Майборода Н. О. Педагогічні погляди В. О. Сухомлинського на проблему патріотичного виховання дітей сільських навчально-виховних комплексів. Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. 2011. Вип. 10. С. 309–313.
36. Матяшук В. Патріотичне виховання: вчення Івана Огієнка і сучасність. Збірник праць науково-дослідного центру періодики. НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України імені В. Стефаника. Львів, 2009. Вип. 1 (17). С. 565–578.
37. Михальченко Н. Психокорекція патріотичної рефлексії молодших школярів. Психологія і суспільство. 2006. №1. С. 121-126.
38. Назаренко Г. А. Особистісно орієнтована модель формування та розвитку патріотичних почуттів дітей та учнівської молоді. Педагогічний вісник. 2009. № 3. С. 18–20.
39. Народна пісня в сучасному житті. URL: <https://www.bing.com/search?pglt=41&q>
40. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2018. 160 s.
41. Олешук В. В. Патріотичне виховання в народній педагогіці та творах українських педагогів XVII – початку XX століття. Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фіз. виховання і спорту. 2003. № 14. С. 15–22.
42. Парходько Г. Ю. Роль мономіфологічних історій у патріотичному вихованні школярів. Педагогічний вісник. 2010. № 1. С. 30–32.
43. Патріотизм. Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. /проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1962. Т. 5, кн. X : Літера. С. 1310.
44. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. 2002. № 1. С. 9–14.

45. Педагогічна енциклопедія. Т. 3 М.: Вид-во «Енциклопедія», 1996. 879 с.
46. Пивовар С. В. Героїко-патріотичне виховання учнів – надійна основа духовного зростання і саморозвитку особистості. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. 2010. Вип. 29. С. 162–167.
47. Пісні, що стали популярними після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. URL: <https://life.fakty.com.ua/ua/showbiz/pisni-shho-staly-populyarnymy-pislyya-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-v-ukrayinu/>
48. Пономаренко Л. Виховання громадянськості у молодших школярів. Початкова школа. 2001. № 3. С. 17–20.
49. Празький заспів у світових подорожах капел Олександра Кошиця. Український світ. Київ, 1998. С. 10-15.
50. Прасол Д. В. Психологічні аспекти патріотичного виховання молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2015. № 2 (49). С. 148–151.
51. Роговська Є. Проблеми патріотизму у вихованні: стан та перспективи. Наукові записки Вінницького державного пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. 2008. Вип. 22. С. 172–175.
52. Рожок В. Музика і сучасність: монографічні дослідження, науково-популярні, критичні та публіцистичні твори. Київ: Пошуково-видавниче агенство «Книга пам'яті України», 2003. 220 с.
53. Романюк І. М., Кринець Л. В. Сучасні аспекти патріотичного виховання в контексті військово-педагогічного процесу. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. праць. 2013. Вип. 7 (50). С. 150–154.
54. Руденко Ю. Патріотичне виховання учнів : концепція. Освіта. 2001. С. 10–15.
55. Світовий тріумф українського національного хору Олександра Кошиця. URL: <https://www.muz-ua.info/?p=294>
56. Скуратівський В. Патріотизм. Філософський словник. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 471.

57. Смолюк І. О., Смолюк В. І. Система освіти України й патріотичне виховання молоді. Науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. 2013. № 8. С. 78–82.
58. Степула Н. Музична культура в Україні: стан і тенції. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/958704.html>
59. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ: Рад. школа, 1976. С. 8.
60. Сухомлинська О. В. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення. Шлях освіти. 2010. № 2. С. 10–14.
61. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Патріотизм. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 295-297.
62. Українська музика підкорює світ. Серія публікацій «Українська культура під час війни». URL: <https://presspoint.in.ua/2022/05/02/ukrainska-muzyka-pidkoriuie-svit-seriia-publikatsij-ukrainska-kultura-pid-chas-vijny/>
63. Український педагогічний словник / за ред. С. Гончаренка. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
64. Українські пісні, що переспівали за кордоном. URL: https://zakordon.24tv.ua/ukrayinski-pisni-shho-perespivali-za-kordonom_n1714760
65. Федорець М. О. Урок музичного мистецтва в сучасній школі: проектування, реалізація, аналіз (методичні рекомендації). Мистецтво в школі. Харків: ВГ «Основа», 2016. №3, 4.
66. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 420 с.
67. Франко І. Вибрані твори: у 3 т. Київ, 1973. Т. 1. 192 с.
68. Чень Цзін. Патріотичне виховання учнів молодших класів як психолого-педагогічна проблема. Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (19-23 лютого 2018 р., м. Полтава). С. 394–396.
69. Що таке патріотизм і чому ми повинні любити нашу Батьківщину. URL: <https://ukr.media/culture/200802/>

70. Явір В. Патріотизм: Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. с. 546.

71. Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vyhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>